

Wiesław Przybyła

Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi

Filologia polska a e-learning

Opracowanie dotyczy możliwości, jakie stwarza e-learning dla prowadzenia studiów polonistycznych. W wystąpieniu zostały omówione dotychczasowe próby i osiągnięcia w zakresie wdrożenia metod i technik kształcenia na odległość w edukacji filologicznej na poziomie studiów wyższych. Ponadto scharakteryzowano potencjalne pola rozwoju metodyki akademickiej polonistyki z wykorzystaniem narzędzi e-learningowych.

Polonistyka – spetryfikowany akademizm

Studiów na kierunkach ściśle humanistycznych, jak filologia polska, historia, filozofia, prowadzonych z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość nie znajdziemy w ofercie polskich uczelni. Oczywiście różne szkoły wyższe uruchamiają e-learningowe kursy wspomagające stacjonarną edukację przyszłych polonistów czy filozofów, ale czynią w dość wąskim zakresie (w postaci pojedynczych kursów). Można zatem powiedzieć, że kompleksowym kształceniem online w toku studiów I czy II stopnia nie są (jeszcze?) obejmowani studenci filologii polskiej.

Przyczyn takiego stanu rzeczy należy upatrywać w specyfice tego kierunku. Tradycyjnie jest on postrzegany jako dziedzina stricte uniwersytecka, wymagająca sprawdzonych form rozwijania kompetencji i przyrostu wiedzy. Słowem – w koncepcji organizacyjnej wielu uczelni polonista winien uczestniczyć w wielogodzinnych wykładach (odbywających się najczęściej w aulach i salach noszących imiona wybitnych koryfeuszy dyscypliny, jak *aula im. J. Błońskiego na Uniwersytecie Jagiellońskim* czy *sala im. W. Nehringa na Uniwersytecie Wrocławskim*) i *ćwiczeniach tworzących naturalne warunki do ukochanych dysput, roztrząsań i interpretacji, a naczelnym jego obowiązkiem jest „zamieszkanie” w bibliotece. Na jednym z blogów bodaj student polonistyki kapitalnie opisuje klimat takich uniwersyteckich zajęć: Majowe słońce wlewające się do sali działało otępiająco i rozleniwiająco na studentów przymusowo zamkniętych w budynku. Część leżała na ławkach w pozycji pół-horyzontalnej, część gapiała się na brudne ściany, wodząc niespiesznie wzrokiem za muchami. Totalna degrengolada ducha nauki, unieruchomienie i unicestwienie intelektu, który wysyłał co najwyżej nikle impulsy. Właśnie startował przedmiot, moderowany przez szczególnie*

*energicznego (na tym ospałym tle) Prowadzącego – człowieka w średnim wieku, słusznej postury, obdarzonego na dokładkę donośnym głosem*¹.

Jak słusznie zauważa Anna Ślósarz, filozofia, lingwistyka, nauki o kulturze czy filologii to typowe kierunki uniwersyteckie, wymagające wiedzy ogólnej i systematycznego uprawiania badań naukowych². Badaczka dodaje również, że koszty wykształcenia absolwenta filologii polskiej są z tego powodu wysokie i dla administratorów platform edukacyjnych po prostu nieopłacalne.

Ponadto polonistyka wciąż w środowiskach akademickich, a także w powszechnej opinii dźwiga ciężar wychowania narodowo-patriotycznego. Jak zauważa Małgorzata Czermińska: [...] *polonistyka zawsze miała ogromne obowiązki wobec kultury narodowej, jej tożsamości i trwałości*³. Czy można zatem powierzyć specjalistom od platformy zdalnego nauczania powinność tak fundamentalną dla kondycji ducha narodowego? Tego rodzaju wątpliwość – choć przedstawiona tu żartobliwie – znajduje jednak swoje uzasadnienie w doświadczeniach e-dydaktyki. Proces dydaktyczny online jest bowiem ukierunkowany na sprawny, skuteczny i multiaspektowy transfer wiedzy oraz umiejętności. Wyraźniejsza niż w nauczaniu tradycyjnym jest tu granica między poznaniem a wartościowaniem, między sferą kognitywną a substancją emotywno-aksjologiczną⁴. Nie znaczy to oczywiście, że nauczanie zdalne automatycznie prowadzi do anomii. Należy jedynie zauważyć, że e-edukacja bywa najczęściej indyferentna w podejściu do wartości i postaw.

Nie bez znaczenia są też figury mistrzów-profesorów, znacznie wydatniej konstytuujących habitus polonisty. Wciąż jeszcze na wydziałach filologicznych silne, niekiedy nawet dominujące, są relacje mistrz-uczeń. Jan Błoński, pisząc o wielkim Kazimierzu Wyce, wyjaśnił ten fenomen celną diagnozą: *Myszę, że wszędzie dokąd idziemy, szukamy wtajemniczenia, wejścia do zamkniętego przed innymi ludźmi świata. I wybieramy dlatego, bo mamy nadzieję, że ta, a nie inna dziedzina wiedzy jest jedyną drogą, która nas do tajemnicy doprowadzi, odkryje coś ważnego, jakąś ziemię obiecaną. Wtedy szukamy przewodnika. A mistrz, to człowiek, który zjawia się w takim momencie i daje nam nadzieję, że nas do ziemi obiecanej zaprowadzi. Jest w tym coś z magii, coś z kuglarstwa*⁵. Zapytajmy, czy tej magii spotkania z mistrzem mógłby doświadczyć e-polonista, czy potrafiłby dostrzec

¹ *Laura i Filon pod jaworem w Harlemie*, <http://buntownik-z-wyboru.blog.pl/laura-i-filon-pod-jaworem-w-harlemie,15386606,n>, [14.11.2011].

² A. Ślósarz, *Media w służbie polonisty*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2008, s. 231.

³ *Zjazd Polonistów w Krakowie*, <http://www.up.krakow.pl/konspekt/16/zjazdpol.html>, [14.11.2011].

⁴ Zob. H. Buczyńska-Garewicz, *Uczucia i rozum w świecie wartości*, IFiS PAN, Warszawa 2003, s. 333.

⁵ Z. Szlachta, *Mistrz*, Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1984, s. 18-19.

w platformowym tutorze uczonego-kapłana. Nie dziwi więc zatroskany głos jednego z uniwersyteckich literaturoznawców: *Chciałbym [...] podkreślić, że to, przed czym należy bronić polonistykę, co stanowi niebezpieczeństwo jej degradacji, to dehumanizacja, depersonalizacja i rozczłonkowanie. Polonistyka jest częścią naszego dziedzictwa narodowego, nie można więc też w tej kwestii być za bardzo europejskim i pozbawiać się ważnych wartości z nim związanych*⁶.

Nauczycielski wymiar polonistyki

Niewątpliwie czynnikiem niesprzyjającym procesowi wprowadzenia technik zdalnych na omawianym kierunku studiów są przyszłe losy zawodowe jego absolwentów – ogromna ich większość pracuje w szkołach różnego typu, nauczając bodaj najważniejszego przedmiotu, czego efekty są weryfikowane na egzaminach końcowych przeprowadzanych po każdym etapie kształcenia.

Nieprzypadkowo w standardach kształcenia dla filologii polskiej I stopnia określono, że absolwent jest przygotowany do pracy w szkolnictwie – po ukończeniu specjalności nauczycielskiej (zgodnie ze standardami kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela), w placówkach oświatowych, kulturalnych i samorządu lokalnego oraz w wydawnictwach, czasopiśmie i mediach elektronicznych⁷. Kolejność opisu kwalifikacji absolwenta nie jest tu przypadkowa i niejako ustala priorytety kierunkowo-wydziałowe. Polonistyka zatem *nigdy jednak nie odzegna się od kształcenia nauczycieli, bo jest to jej główne zadanie – umocowane tradycją uniwersytecką i oczekiwaniami szkoły*⁸.

W świetle takiej odpowiedzialności kluczową kwestią współczesnej polonistyki uniwersyteckiej jest niewątpliwie kształcenie nauczycieli, czyli rozumienie powinności i kompetencji zawodowych polonistów. W. Strykowski wyróżnia trzy grupy kompetencji⁹:

- merytoryczne — dotyczące treści nauczanego przedmiotu;
- dydaktyczno-metodyczne – koncentrujące się na warsztacie pracy nauczyciela i ucznia;
- wychowawcze – dotyczące różnych sposobów oddziaływania na uczniów.

⁶ Polonistyka w przebudowie – polonistyka zdegradowana? (fragmenty panelu), „Zeszyty Szkolne” 2006, nr 2, s. 25.

⁷ Standardy kształcenia dla kierunku studiów: Filologia polska, http://www.bip.nauka.gov.pl/_gAllery/23/47/2347/30_filologia_polska.pdf, [14.11.2011].

⁸ Z. Uryga, *Potrzeby i oczekiwania szkoły wobec uniwersyteckiego studium polonistycznego*, [w:] B. Chrzastowska i Z. Uryga (red.), *Zjazd Polonistów 1995. (Zagadnienia edukacyjne)*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1995, s. 31-32.

⁹ W. Strykowski, *Szkoła współczesna i zachodzące w niej procesy*, [w:] W. Strykowski, J. Strykowska, J. Pielachowski, *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*, Wydawnictwo eMPI2, Poznań 2003, s. 23.

Wymagania stawiane studentom filologii polskiej o specjalności nauczycielskiej obejmują zatem umiejętności prakseologiczne, komunikacyjne, kooperacyjne, kreatywne, moralne, ale również kompetencje informatyczne, czyli sprawność w korzystaniu z nowoczesnych źródeł informacji¹⁰. Z jednej zatem strony istnieje społeczna norma „konserwatywnej” edukacji studentów polonistyki, z drugiej – coraz częściej i głośniej mówi się o potrzebie włączenia do warsztatu pracy nauczycieli języka polskiego technik medialno-informatycznych. Przywołać wypada w tym miejscu termin *polonista multimedialny*, który antropocentrycznie będzie zainteresowany różnymi mediami, traktowanymi na równi, pluralistycznie i w twórczy sposób¹¹. Naturalnie nowoczesny polonista szkolny, który podczas własnych studiów korzystał z dobrych technik multimedialnych, łatwiej potrafi je wdrożyć do własnego projektu edukacyjnego.

Problemy wdrożeniowe

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie warunków, jakie muszą być spełnione, aby zajęcia dydaktyczne na studiach mogły być prowadzone z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość z dnia 25 września 2007 r. w § 2 p. 3 nakłada na uczelnię obowiązek zapewnienia materiałów dydaktycznych opracowanych w formie elektronicznej. Uruchomienie e-polonistyki wiązać się zatem musi z opracowaniem i udostępnieniem na platformie zdalnego nauczania odpowiednio obszernych zasobów wiedzy. Ministerialne standardy kształcenia dla studiów I stopnia w grupie treści podstawowych obejmują pięć przedmiotów: język łaciński z elementami kultury antycznej, wiedzę o kulturze, nauki pomocnicze filologii polskiej, historię Polski, historię filozofii. Grupę treści kierunkowych tworzą trzy bloki przedmiotów: historia literatury polskiej, teoria literatury oraz językoznawstwo historyczne i współczesne. Uzupełnieniem wymienionych treści są przedmioty realizowane w ramach różnych specjalności (np. nauczycielskiej, edytorskiej, teatrologicznej, komparatystycznej).

Zespół odpowiedzialny za przygotowanie merytoryczne i metodyczne zasobów dydaktycznych dla kierunku filologia polska stoi przed dylematami, a zarazem szansami, zarysowanymi poniżej.

Jak dokonać wyboru i prezentacji treści z zakresu historii i teorii literatury?

¹⁰ K. Denek, *O nowy kształt edukacji*. Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”, Toruń 1998, s. 215-217.

¹¹ W. Srokowski, *Polonista polimedialny*, [w:] A. Janus-Sitarz (red.), *Polonista w szkole. Podstawy kształcenia nauczyciela polonisty*, Universitas, Kraków 2004, s. 307.

Standardowy kurs historycznoliteracki na studiach polonistycznych opiera się na przyswojeniu tekstów dwojakiemu rodzajowi: lektur obowiązkowych i zalecanych oraz opracowań obowiązkowych. Spis lektur instytutowych stanowiący dla studentów wyznacznik przygotowań do zaliczeń i egzaminów zawiera do każdego przedmiotu z zakresu kształcenia historycznoliterackiego kilkadziesiąt pozycji. Na przykład w ramach przedmiotu Literatura romantyzmu realizowanego w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego student powinien obligatoryjnie przeczytać i przeanalizować (zinterpretować) 31 lektur z dorobku romantyzmu polskiego i 12 pozycji z literatury powszechnej powstałej w tym okresie. Analogiczna lista lektur zalecanych składa się z 20 tekstów polskich i 7 dzieł literatury światowej. Łącznie student Uniwersytetu Wrocławskiego ma więc za zadanie opracowanie 43 tekstów obowiązkowych i 27 zalecanych.

Żadna platforma zdalnego nauczania nie jest w stanie zapewnić uczącym się pełnego korpusu tekstów literackich w formie elektronicznej. Student polonista tradycyjnie korzysta więc z różnych księgozbiorów (własnych i bibliotecznych), co można nazwać rdzeniem i misją studiów filologicznych (filologia w pierwotnym znaczeniu oznacza tekstoznawstwo), a w ogólności humanistycznych. Paradoksalnie jednak techniki komputerowe ułatwiają dostęp do wielu pozycji lekturowych. Można sobie bowiem wyobrazić, że materiały do przedmiotu Literatura romantyzmu opracowanego na platformie zdalnego nauczania stanowią między innymi zbiór precyzyjnych odsyłaczy do bogatych i rozrastających się zasobów bibliotek cyfrowych. Internet staje się dla filologa największą oficyną wydawniczą i otwartą szufladą, o czym wielokrotnie pisano¹².

Trudnym wyzwaniem dla autora treści i zespołu metodyków zdalnego nauczania jest skonstruowanie projektu (scenariusza) kursu historyczno- i teoretycznoliterackiego, a następnie stworzenie pełnego zasobu dydaktycznego z uwzględnieniem odpowiednich dla e-learningu metod i narzędzi. Abstrahując od kwestii *jak*, należy przede wszystkim rozstrzygnąć, *co* z omawianych tu dziedzin powinno znaleźć się w korpusie zasobów dydaktycznych. W przywoływanym spisie lektur wrocławskiej polonistyki praca w ramach przedmiotu Literatura romantyzmu polega na zapoznaniu się z 24 opracowaniami obowiązkowymi, wśród których przeważają parusetstronicowe syntezy i monografie. Czy e-learningowe materiały (niekoniecznie rozumiane jako e-skrypt, wydawnictwo zwarte) mają być ekstraktem z istniejących podręczników akademickich, prac naukowych, syntez, czyli

¹² Zob. m.in. M. Rusek, *Przed monitorem i z książką. Polonistyczna edukacja w dobie multimediów*, [w:] A. Janus-Sitarz (red.), *Szkolne spotkania z literaturą*, Universitas, Kraków 2007, s. 200; W. Przybyła, *Zaproszenie do biblioteki cyfrowej*, „Język Polski w Liceum” 2007/2008, z. 1, s. 89-95.

z opracowań, które z definicji porządkują wiedzę literaturoznawczą i same w sobie są wyborem treści w rozmaitych układach (np. gatunkowych, rodzajowych, tematycznych, chronologicznych, biograficznych)? Można się obawiać, że kolejny materiał, będący z konieczności skondensowanym wyborem treści, upodobni się do tradycyjnych i powielanych wśród studentów „notatek z wykładów” czy też do akademickiego bryku, wypełnionego powierzchownymi wiadomościami o twórcach, dziełach, prądach, gatunkach, wszelakich izmach.

Jak zaprojektować płaszczyznę komunikacji pomiędzy wykładowcą a studentami?

Wydaje się, że e-learningowe narzędzia komunikacji umożliwiają polonistyczny dyskurs przyległy do wymiany wiedzy, poglądów i pomysłów interpretacyjnych realizowanej podczas typowych uniwersyteckich ćwiczeń. Forum na platformie czy webcast (użyteczny zwłaszcza w nauczaniu przedmiotów językoznawczych) to znakomite pole dyskusyjne dla filologów, o czym dowodnie zaświadcza liczne portale literackie grupujące użytkowników posiadających erudycyjną wiedzę, pasjonujących się piśmiennictwem i prowadzących dialog na wysokim poziomie intelektualnym. Warto dodać, że właściwie moderowane forum polonistyczne jest nieskończenie bardziej użyteczne dla studentów niż „otępiające i rozleniwiające” zajęcia w sali dydaktycznej, o których pisał cytowany autor bloga.

Trudniej natomiast znaleźć e-learningowy ekwiwalent wykładów, postrzeganych przez dydaktyków i studentów jako swoista korona studiów filologicznych. O wartości poznawczej i swoistości danego wykładu (literaturoznawczego, lingwistycznego czy kulturoznawczego) decyduje autorska koncepcja i osobowość prowadzącego. Oczywiście w systemie blended learning wykłady prowadzone metodą tradycyjną mogą stać się równoprawnym komponentem procesu dydaktycznego. Jak się wydaje, platforma zdalnego nauczania może zaoferować studentom bądź wideowykłady (forma kosztowna, czasochłonna i organizacyjnie dość kłopotliwa), bądź tekstowy zapis cyklu wykładów (prelekcji, referatów), który w formie skończonej i zamkniętej najczęściej nie istnieje¹³.

Język – naturalne środowisko edukacji polonistów

Zajęcia w trybie online niewątpliwie wspierają kompetencje językowe studentów, przede wszystkim w sferze języka pisanego lub – by użyć bardziej adekwatnego pojęcia –

¹³ S. Bereś, *Przyszłość edukacji multimedialnej w Polsce*, [w:] I. Borkowski (red.), *Edukacja medialna. Teksty i preteksty*, Arboretum, Wrocław 2004, s. 81-109.

komunikacji pisanej¹⁴. Nowoczesne techniki komunikacji wirtualnej zweryfikowały pogląd językoznawców o zasadniczo jednokierunkowym charakterze komunikacji pisanej. Student polonistyki dyskutujący z dydaktykiem i studentami na forum lub czacie jest zobowiązany (z racji studiowanej dyscypliny) do wypełnienia norm języka pisanego, a zatem do koncentrowania się na raczej temacie niż na partnerze (wirtualnym), stosowania starannej składni (m.in. logicznych wskaźników zespolenia, wieloczłonowych konstrukcji podrzędnych), bogatej leksyki, wyszukanej stylistyki, poprawności zapisu. Musi zatem znaleźć środki słownej ekspresji, które z natury są elementami kodu kinezycznego, proksemicznego czy kontekstu sytuacyjnego.

Każda wypowiedź e-studenta polonistyki na platformie jest w zasadzie sprawdzianem jego umiejętności lingwistycznych, znajomości reguł systemowych i zdolności tekstotwórczych. Zbiór tych pojedynczych komunikatów pozwala dydaktykowi właściwie ocenić poziom językowy studenta, jest też naturalnym materiałem do eliminowania błędów i usterek w komunikacji pisanej.

Podsumowanie

Polonistyka akademicka w bardzo skromnym zakresie korzysta ze zdobyczy i rozwoju metod i technik kształcenia na odległość. Opracowanie koncepcji i wdrożenie dużego projektu studiów e-learningowych na kierunku filologia polska wiąże się z rozstrzygnięciem specyficznych dla polonistyki kwestii programowych, być może z przeformułowaniem jej celów i zadań, a z pewnością ze skonstruowaniem praktycznej strategii kształcenia. Skala tego przedsięwzięcia i ogrom rozpoznanych w fazie wstępnych trudności to prawdopodobne przyczyny słabości e-polonistyki, ale jednocześnie fascynujące wyzwanie dla filologów i specjalistów nauczania online.

Bibliografia

S. Bereś, *Przyszłość edukacji multimedialnej w Polsce*, [w:] I. Borkowski (red.), *Edukacja medialna. Teksty i preteksty*, Arboretum, Wrocław 2004.

H. Buczyńska-Garewicz, *Uczucia i rozum w świecie wartości*, Wydaw. IFiS PAN, Warszawa 2003.

K. Denek, *O nowy kształt edukacji*. Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”, Toruń 1998.

Polonistyka w przebudowie — polonistyka zdegradowana? (fragmenty panelu), „Zeszyty Szkolne” 2006, nr 2.

¹⁴ F. Nieckula, *Język mówiony i język pisany*, [w:] J. Anusiewicz, F. Nieckula (red.) *Język a kultura*, t. 5: *Potoczność w języku i w kulturze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1992, s. 87-95.

- F. Nieckula, *Język mówiony i język pisany*, [w:] J. Anusiewicz, F. Nieckula (red.) *Język a kultura*, t. 5: *Potoczność w języku i w kulturze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1992.
- W. Przybyła, *Zaproszenie do biblioteki cyfrowej*, „Język Polski w Liceum” 2007/2008, z. 1.
- M. Rusek, *Przed monitorem i z książką. Polonistyczna edukacja w dobie multimediiów*, [w:] A. Janus-Sitarz (red.), *Szkolne spotkania z literaturą*, Universitas, Kraków 2007.
- W. Srokowski, *Polonista polimedialny*, [w:] A. Janus-Sitarz (red.), *Polonista w szkole. Podstawy kształcenia nauczyciela polonisty*, Universitas, Kraków 2004.
- W. Strykowski, *Szkoła współczesna i zachodzące w niej procesy*, [w:] W. Strykowski, J. Strykowska, J. Pielachowski, *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*, Wydawnictwo eMPi2, Poznań 2003.
- Z. Szlachta, *Mistrz*, Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1984.
- A. Ślósarz, *Media w służbie polonisty*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2008.
- Z. Uryga, *Potrzeby i oczekiwania szkoły wobec uniwersyteckiego studium polonistycznego*, [w:] B. Chrzastowska i Z. Uryga (red.), *Zjazd Polonistów 1995. (Zagadnienia edukacyjne)*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1995.

Netografia

- Laura i Filon pod jaworem w Harlemie*, <http://buntownik-z-wyboru.blog.pl/laura-i-filon-pod-jaworem-w-harlemie,15386606,n>.
- Standardy kształcenia dla kierunku studiów: Filologia polska*, http://www.bip.nauka.gov.pl/_gALLERY/23/47/2347/30_filologia_polska.pdf.
- Zjazd Polonistów w Krakowie*, <http://www.up.krakow.pl/konspekt/16/zjazdpol.html>.

Abstract

The article focuses on the possibilities offered by e-learning for Polish philology studies. In the introduction the author discusses previous the attempts and achievements in the implementation of the methods and techniques of distance teaching in philological education at the level of higher studies. Moreover, the potential fields of development for academic methodology of Polish philology with the use of e-learning tools have been presented.

Nota o autorze

Wiesław Przybyła z wykształcenia jest polonistą. Pracownik Polskiego Uniwersytetu Wirtualnego działającego w strukturach Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi. Od pięciu lat zajmuje się problematyką nauczania na odległość, czego efektem jest kilkanaście publikacji i wystąpień konferencyjnych, m.in. na temat efektywności e-learningu, metod projektowych, ewaluacji osiągnięć studentów w kształceniu online. Jego

zainteresowania naukowe obejmują również metodykę nauczania języka polskiego oraz historię literatury XIX i XX wieku.